

Лекція 2. Відтворення населення. Демографічна політика держав

Питання лекції

1. Географія населення як наука.
2. Поняття про народонаселення.
3. Чисельність населення світу, її динаміка.

Рекомендована література

1. Голиков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.
2. Демографический словарь. – М., 1985. – 750 с.
3. Прибиткова І.М. Основи демографії. – К.: АПТЕк, 1997. – 254 с.
4. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
5. Шувалов Е.Л. География населения. – М., 1985.

Відтворення населення – це безперервне його оновлення за рахунок появи одних життів і зникнення інших.

Природний рух – процес зміни чисельності та складу населення внаслідок його відтворення.

Основними показниками що характеризують природний рух населення є смертність, народжуваність та природний приріст. Дані показники можуть бути абсолютними (кількість народжених чи померлих в тисячах чи мільйонах чоловік), та відносними (кількість народжених чи померлих на кожну 1000 чоловік, виражається в ‰).

$$\begin{aligned} K_H &= \frac{N}{S} \cdot 1000 & K_H & \text{– коефіцієнт народжуваності} \\ K_{CM} &= \frac{M}{S} \cdot 1000 & K_{CM} & \text{– коефіцієнт смертності} \\ Pr &= N - M & N & \text{– народжуваність} \\ K_{PP} &= \frac{Pr}{S} \cdot 1000 & M & \text{– смертність} \\ & & Pr & \text{– природний приріст} \\ & & K_{PP} & \text{– коефіцієнт природного приросту} \end{aligned}$$

В Україні природний приріст на 1999 рік досягнув найнижчої цифри – -350 тисяч. Смертність можна розраховувати як для населення в цілому, так і для окремих його вікових груп. Якщо природний приріст від'ємний відбувається процес депопуляції населення – систематичне скорочення чисельності населенням з одночасним погіршенням його якісних характеристик. Використовуються й інші показники, наприклад коефіцієнт життєвості ($K_{ж}$), який показує, скільки народжених припадає на 100 випадків смертей:

$$K_{ж} = \frac{N}{M} \cdot 100$$

Важливе значення мають показники чисельності одружених та розлучених, коефіцієнт нестабільності шлюбів:

$$K_{нест} = \frac{D}{C} \cdot 100, \text{ де } D \text{ – число одружених за рік, а } C \text{ – число розлучених за рік.}$$

В Україні на сучасному етапі на 7 шлюбів припадає в середньому 4 розлучення.

У процесі народження дітей, бере участь не все населення, а тільки жінки дітородного віку (15-49 років). Визначають коефіцієнт плідності, або фертильності (F):

$$F_{15-49} = \frac{N}{S_{ж15-49}} \cdot 1000$$

Основними факторами що впливають на рівень народжуваності є умови життя населення, розвиток культури, добробуту, залучення жінок до участі в економічній сфері, релігійних поглядів.

Рівень смертності пов'язаний з матеріальним становищем людей, розвитком здоров'я, харчуванням, способом життя, політичних ситуацій (військових конфліктів).

Демографи виділяють 3 типи відтворення населення:

1. „архетип” – характерний був для первісного суспільства, коли народжуваність обмежувалася ресурсним фактором. Показники народжуваності відповідали показникам смертності.
2. „традиційний” – характеризується високою народжуваністю та високою смертністю.
3. „сучасний” – характеризується низькою народжуваністю та низькою смертністю.

Перехід від одного типу до іншого називають „демографічним переходом”. Процес переходу включає чотири фази:

1. збереження народжуваності при скороченні смертності;
2. зниження народжуваності і смертності (перехід до малодітних сімей);
3. підвищення смертності за рахунок старіння населення;
4. народжуваність і смертність зрівнюється.

„Демографічний вибух” – різке збільшення кількості населення внаслідок зменшення смертності.

Користуються наступною шкалою оцінки рівня народжуваності:

Кількість народжених на 1000 чол. (‰)	Оцінка рівня народжуваності
до 16	низький, забезпечує просте відтворення
16,0-24,9	середній
25,0-29,9	вище середнього
30,0-39,9	високий
40 і вище	дуже високий

Відтворення населення світу

Регіони	Загальні коефіцієнти, ‰		
	народжуваність	смертність	природний приріст
Світ в цілому	25	9	16
Африка	42	14	28
Латинська Америка	26	7	19
Північна Америка	16	9	7
Азія	25	8	17
Європа	12	11	1
Австралія і Океанія	19	8	11

В Африці збереження хоч одного сина до часу, коли батькові виповниться за 60р., вимагає народження в сім'ї 6-7 дітей. Результати опитування в даних країнах показують, що в середньому прагнуть мати кількість дітей: в Кенії – 6, Нігерія – 6-7, Гана – 7. Для 60% країн що розвиваються характерні високі темпи народжуваності. Найвищі показники народжуваності там де ранній вік вступу в шлюб. В Індії, Бангладеші, Афганістані вступ до шлюбу в 12-13 років.

Однією з спроб виявити економіко-демографічні взаємозв'язки стала теорія Т. Мальтуса. У 1798 році він видав трактат „Досвід про закон народонаселення і його вплив на поліпшення суспільного добробуту”. Т. Мальтус у своїй теорії відстоював ідею біологічної природи відтворення населення. Згідно його закону населення зростає в геометричній прогресії, тоді як засоби існування лише в арифметичній. Відтак між чисельністю населення і засобами існування виникають диспропорції. Вихід із соціальних бід Т. Мальтус вбачав у скороченні народжуваності.

Демографічна політика – комплекс державних заходів спрямованих на врегулювання процесів народонаселення. Заходи можуть бути спрямовані як на зменшення кількості населення (через систему податків, штрафів, інших дії держав - Китай, Індія, Шрі-Ланка і тд.), так і на збільшення чисельності населення (грошова допомога та пільги багатодітним матерям, оплата коштів по догляду за дитиною – Німеччина, Франція, країни Скандинавії та ін.).